

egészbe fogta, semmit sem veszített élességéből. Lelke és fizikuma kétségtelenül ugyanazzal az energiával és erővel töltődött fel. Végző összegzésként álljon itt egy szakasz *Pinceszeri elégia* című, magával ragadóan szép verséből: „Ínyemen létteli, halálölő íz, /

ösvény, amely semmiből semmibe visz, / megszólalnék, de szavamnak senki se hisz, / botlik a nyelvem, botlom magam is.”

Wojciech Kaliszewski
Fordította: Kovács István

Sorsláttató *Újrealizmus és modern népiség irodalom a mai magyar irodalomban,* Magyar Napló Kiadó, 2015.

Borbándi Gyula 1991 tavaszán még úgy látta, hogy a szükséges nyugalmi állapot bekövetkeztével a népiség értékalakzatai (is) elfoglalhatják méltó helyüket az új helyzetben kikristályosodó értékhierarchiában. Várakozása indokolt volt, hiszen Németh László, Illyés Gyula, Veres Péter, Kovács Imre, Szabédi László, Bibó István, Gombos Gyula, Béládi Miklós, Pomogáts Béla és mások már évtizedekkel korábban világosságot teremtettek ezekben a kérdésekben. Ám a politikai rendszerváltást nem követte automatikusan értékrendváltás, sokkal inkább az átmeneti korszakokra jellemző értékrelativizáció, tetőzve az értékek átpolitizálásának ugyancsak tünetértékű gyakorlatával.

Akit tudományos érdeklődése az utóbbi időkben arra késztetett, hogy a népi irodalmi irányzat korszecifikus fogalmi tölteteinek változásait figyelje, annak az – eszmetisztázó folyamatokban kiküzdött – értéktelítődés helyett az értékek viharos „napfogyatkozását” kellett megérnie. Az újragjerjesztett népi-urbánus vita kiéleződése nyomán – aminek nemcsak a politikai napilapok adtak hangot (a pejoratív „népieség”, a megbélyegző „populizmus”, „nacionalizmus”, „nacionalista populizmus”, az „antiszemizmus”, sőt, a „fundamentalizmus” és a „fasizmus” szinonimáival) – számolni lehetett az újabb tudati torzulások társadalmi méretű következményeivel.

Mivel magyarázható a jelenségek, a fogalmak színváltozása? A közösségi eszményekkel (a „kollektivizmussal”?) érintkező eszmekörök elutasításával? A korábban lefojtott nemzeti identitástudat természetes jogérvényesítésének individualista visszautasításával? A sokáig mélyhűtötten tartott, majd csupán álcázott kelet-közép-európai nacionalizmusok korlátosmentes felszínre törésével? Netán a hajdani népi mozgalom jelszavainak szélsőjobboldali kisajátításával? Bonyolítja a helyzetet, hogy a magának ma mind erőteljesebben polgárjogot kérő újrealizmusban vagy a modern népiségben a nép már nem ugyanazt je-

lenti, mint a két világháború között vagy 1945 után, amikor még a *parasztság* szinonimájaként szerepelt a köztudatban. A mai szociológiai fogalomértelmezés ide sorolja az alsóbb társadalmi rétegeket, a vidéki vagy vidékről elszármazott embereket, sőt, a szomszédos országokban élő magyarokat is. Akiknek az uralkodó hatalom naponként tudtára adja, hogy szülőföldjükön csupán másod- vagy harmadrendű (román, szlovák, szerb, ukrán stb.) állampolgárok. Magyarországon pedig a lakosság számottevő (2004-ben szint valló) részének a szemében „románok”-nak, „szlovákok”-nak, „ukránok”-nak stb. számítanak. (Lásd még Balla Zsófia *A vers hazája* című írását.)

Ezekre a régebbi és mai kérdésekre is választ kerestem az *Újrealizmus és modern népiség a mai magyar irodalomban* című kötetben. E tanulmánygyűjtemény úgy hívja fel a figyelmet a jelenlegi irodalmi kánon egyoldalúságaira, hogy közben nem negligálja a posztmodern égőv jegyében alkotók munkásságát sem.

Balla Zsófia vitaindítója nyomán a Székelyföld hasábjain a múlt esztendőben élénk disputa folyt a magyarországi kánonképzés mechanizmusáról. Engem a leginkább Pécsi Györgyinek az a „vagyálma” fogott meg, miszerint megszületőben (lehetne) immár „egy olyan 20. századi magyar irodalomtörténet is, amelyik szinkronban, határok nélkül, befogadó módon veszi számba a konszenzusosan elfogadott értékeket”, és retrospektív módon is megvalósul végre „a magyar irodalom árnyaltan tagolt egysége” (*Fél korsó belga sör*). Mint akit a szociográfiai megközelítések-ből sarjadó újrealizmus és a társadalmi és nemzeti kérdéseket a globalizmus korában szerves összefüggésükben felvillantó modern népiség alkotáslélektani kérdései is foglalkoztatnak, örömmel adom tovább a kötet utószavában szereplő felismerést, miszerint: „Sokan voltak és vannak, akik folytathatónak tartják a magyar irodalmi hagyományt, és egyben annak megújítására is vállalkoznak a megváltozott körülmények

között; akik tehát képesek az efemer kortendenciákkal szembeszegülni, és olyan értékeket képviselni, amelyeket a posztmodern kevéssé körültekintő apologetái viszonylagossá tettek, illetve a periferiára szorítottak. Vagyis a probléma nem az, hogy nincsenek olyan írók, akik alkotói minőségükben [...] fogékonnyak a magyar társadalom, a magyar nemzeti közösség problémáira. Ilyen írók mindig is alkottak, csak hogy a 20. század utolsó harmadában és a 21. század első évtizedében a befolyásos irodalomértelmezők többsége általában nem számolt a létezésükkel.”

Ebben a kötetben az *eleven irodalmat figyelő, a mozgó értékekben a maradandókat felfedező* jeles kritikusok, esztéták, irodalomtörténészek *igyekeznek piederesztálra emelni azokat az (élet)műveket, amelyek dacolnak a kánonokkal*. Merthogy az egyik igazsággal nem lehet elföldni a másikat (Alföldy Jenő: *A krónikairás művészete*). Amiképpen az autentikus hagyomány sem „zárja ki, hanem éppenséggel előhívja a létfilozófiai mélységek és magasságok legigézetesebb perspektíváit” (Bertha Zoltán: *A föld lírai metaforája és metafizikája – kortárs költők verseiben*). A hagyomány, a kultusz ápolásával a szülőföld, a táj-régió civil szférája csak megerősítheti az értékeket – érvelt Pécsi Györgyi a Székelyföldben –, ahogyan Takáts Gyulát Somogy, Csorba Győzőt Pécs, Ratkót Nagykálló, Baka Istvánt Szekszárd, Gion Nándort Szenttamás és a délvidéki régió „tartja életben”.

A provinciális globalizmusoknál virulensebbek a globális provincializmusok – állapítja meg Majoros Sándor „vándorprózájáról” Csontos János. Aki kiemeli, hogy a modernből és a posztmodernből egyaránt építkező Majorosnak azért van írói hitele, mert „prózája mögött az élete és a jellem az aranyfedezet” (*Búcsú és megérkezés*). Jakab-Köves Gyopárka ugyancsak az eredetiséget, a hitelességet és az önazonosság méltóságát emeli ki Kontra Ferenc életművében. Érvelése szerint az író „hiteles tudósítója mind a kisebbségi magyar létnek, mind a diktatúra évtizedeinek, átélte és túlélte egy háborút, de ismeri azoknak a sorsát is, akik kiszakadtak a szülőföldjükről, és idegenként sehol sem találhattak hazára” (*Aki dacol a kánonokkal*).

Számtalan vitánk lehet a globalizmussal. De van egyfajta előnye is. „Most már a csángókat sem lehet középkori sötétségben tartani” – idézi Ferenczes Istvánt *A pusztulás stációiban* Ködöböcz Gábor. „Ők is kezdenek mozogni, világot járnak, látnak, hallnak. Most már nem egyedüli hírforrás a pap, a román állami iskola, hanem a világ az ő számukra is kezd ki-

tágulni.” És ez azért (lehet) biztató jel, mert az „elcsángósodás” veszélye egyébként nemcsak az erdélyi magyarságot fenyegeti, hanem minden kisebbségben élő népet. Ferenczes „szerelmes földrajza” ebből a tragikumból fakad. És a Iancu Lauráé? Abból az értékkerentésből sugárzó hitből, hogy a „periféria végtelen magányából a világ közepévé” sikerült varázsolnia imádott *Szeretföldjét* – „a nyelvben szikrázó mindenség” poétikus és plasztikus szépségének identitásmezőt őrző átörökítésével – „ballada-, ráolvasás, rituális és egyéb szövegemlékek, népdalsorok, szakaszok, babona-praxisok, leírások és ezeket kísérő szövegdarabok, archaikus népi imák, néphittartalmak, népi vallásos és babonás látomások megidézésével” (Jánosi Zoltán: *Szomorú Macondo*).

Alföldy Jenő tanulmánya megerősített abban a hitemben, hogy Marosi Gyula nem „szövegeket” ír, „hanem sorsba vágó döntési helyzeteket és belőlük születő gondolatokat, az élet biológiai és etikai törvényei szerint kikristályosodó elveket és eszméket”. Plasztikus leírásai és lélektani megfigyelései mellett erőssége, hogy a tájábrázolástól egyenes út vezet az egyetemes léttel való azonosuláshoz.

Nyelvkereső és nyelvteremtő izgalom uralja az Alföldy Jenő, Bertha Zoltán, Czetter Ibolya, Csontos János, Erős Kinga, Farkas Gábor, Fekete J. József, Hegedűs Imre János, Imre László, Ircsik Vilmos, Jakab-Köves Gyopárka, Jánosi Zoltán, Kemény István, Kovács István, Ködöböcz Gábor, Lajtós Nóra, Mudriczki Judit, Oláh János, Szabó Palócz Attila, Szokolczay Lajos, Toldi Éva, Varró Annamária által elemzett műveket. A kötet szerzői elégtételt szolgáltatnak a korábban mellőzött alkotóknak (Ágh István, Ferdinandy György, Kiss Benedek, Mezey Katalin, Nagy Zoltán Mihály, Oláh János), elismerő értékelést nyújtanak a kritika által viszonylag keveset emlegetett, rangos középkorostálybeli írókról (Kontra Ferenc, Majoros Sándor), valamint felhívják a figyelmet a náluknál fiatalabb nemzedék olyan alkotóira, akik már emlékezetes művekkel bizonyítottak (Iancu Laura, Csender Levente).

Azzal a meggyőződéssel tettem le a kötetet, hogy a korszerű eszközökkel építkező újrealizmus és modern népiség nem reflektálatlan visszatérés az évtizedekkel korábbi irodalmi normákhoz. Úgy teremti újjá a sorslátató – egyént és közösséget egyaránt erősítő – irodalom értékalakzatait, hogy számol a körülöttünk és bennünk megváltozott világ szellemi impulzusaival.

Cseke Péter